

Groot WANDELBOEK Ardennen

STANDAARDWERK MET 75 LUSVORMIGE TOCHTEN

JULIEN VAN REMOORTERE

INHOUD

Wandelen in de Ardennen	9
Legenda van gebruikte pictogrammen	15
Overzichtskaart	16-17

DE WANDELINGEN

» PROVINCIE LUIK

1. Ternell (Eupen)	Door het Hertogenwoud naar de Spohrbachvallei	18
2. Nahtsief (Eupen)	Langs en door grootse veengebieden naar de bedstee van keizer Karel	26
3. Membach	Door het Hertogenwoud naar het Gileppestuwmeer	38
4. Heisterberg	Wandelen langs de rivier de Soor	48
5. Baraque Michel	Langs of door de veengebieden Les Wez, Fagne de la Poleûr en Grande Fagne	56
6. Malmedy	Door en boven de vallei van de Warchenne	66
7. Mürringen	Wandelen naar de Weißer Stein	76
8. Hepscheid	Naar de bron van de Amel	84
9. Ligneuville	Door en boven het dal van de Boven-Amblève	92
10. Buchholz	De pracht van het Natuurpark Hoge Venen-Eifel	100
11. Auel	Grandioze panorama's langs de Duitse grens	108
12. Reuland	Panorama's vanaf de Thommerberg	118

» PROVINCIE LUXEMBURG

13. Durbuy	Landschappen van de Midden-Ourthe	126
14. Wéris	Land van dolmens en menhirs	136

15. Odeigne	In de schaduw van de Baraque de Fraiture	146
16. Bérismenil	Naar de Ruisseau de Belle Meuse	154
17. Ollomont	Naar de stuwdam van Nisramont	162
18. Achouffe	De Drie-dorpenwandeling	172
19. Brisy	Bossen en weiden langs de Oostelijke Ourthe	182
20. Limerlé	Wandelen langs de Oostelijke Ourthe	190
21. Forrières	Wandelen tussen Famenne en Ardennen	198
22. Nassogne	Bossen en landschappen bij het Sint-Monondorp	206
23. Journal	Door de vallei van de Ri de Bronse	216
24. Tavigny	Door de bossen naar het Kanaal van Bernistap	224
25. Buret	De droom van de Nederlandse vorst bij de Luxemburgse grens	232
26. Longvilly	Vergezichten te kust en te keur	242
27. Bure	Het dal van de Lomme	250
28. Awenne	De bossen tussen Lomme en Masblette	258
29. Lorcy	De hoogten bij Saint-Hubert	268
30. Mirwart	Bossen en landschappen aan de rand van de Ardennen	276
31. Smuid	Door het bos naar een verdwenen nederzetting	284
32. Poix-Saint-Hubert	Door en boven de vallei van de Poix	292
33. Saint-Hubert	De bossen ten noorden van de hoofdstad van de jacht	300
34. Vesqueville	Het glooiende weidelandschap ten zuidoosten van Saint-Hubert	310
35. Moircy	Landschappen van de Westelijke Ourthe	318
36. Lavacherie	Wandeling naar Amberloup	326
37. Roumont	Kastelen en bos aan de Westelijke Ourthe	334

38. Flamièrge	Grootse panorama's tussen N4 en Westelijke Ourthe	342
39. Houmont	Het typisch Ardense weidelandschap	350
40. Remagne	Landschappen ten zuidoosten van de Westelijke Ourthe	358
41. Villers-la-Bonne-Eau		366
	Aan en over de grens met het Groothertogdom	
42. Hollange	De groene hoogten boven het riviértje de Strange	374
43. Séchery	Een prachtig stuk van de Boven-Lesse	382
44. Porcheresse	Boslandschappen langs de rivier de Our	390
45. Lesse	Natuur, boeken en ruimtevaart	398
46. Maissin	Bos en weiland tussen Lesse en Our	406
47. Carlsbourg	Wandelen langs de GR 14 en de GTA	416
48. Bellevaux	De watermolenwandeling	424
49. Bouillon	Wandeling naar de uitkijktoren	432
50. Noirefontaine	Weide- en boswandeling	442
51. Dohan	Semois- en boswandeling	450
52. Straimont	De meanders van de Vierre	460
53. Ebly	De hoogten tussen Neufchâteau en Martelange	468
54. Witry	De noordrand van het Woud van Anlier	476
55. Nothomb		484
	Grandioze vergezichten bij de grens met het Groothertogdom Luxemburg	
56. Nobressart		492
	De grens tussen Ardennen en het Natuurpark van de Vallei van de Attert	
57. Sainte-Cécile	Uitzichtpunten bij de Semois	500
58. Chiny	Wandelen naar de Rocher du Hat	510
59. Florenville	Naar de Romeinse ruïnes in Chameleux	518
60. Orval	Van de abdij naar Villers-devant-Orval	526

61. Gérouville	Om het dorp van de holle olm heen	534
62. Meix-devant-Virton	De Romeinse heirweg Chameleux-Virton	544
63. Chantemelle	De Boven-Semois en het bos van Étalle	552
64. Montquintin	Cuesta-wandeling	560
65. Lamorteau	Naar het zuidelijkste Belgische dorp	568
66. Grandcourt	Grootse panorama's bij de Franse grens	576

» PROVINCIE NAMEN

67. Furfooz	Het kasteel van Vêves en de Ri des Forges	584
68. Hérock	Landschappen van de Midden-Lesse	592
69. Éprave	Naar de grot van Éprave en naar Han-sur-Lesse	602
70. Han-sur-Lesse	De grote tiennes-wandeling	612
71. Bohan	Het Natuurpark van Bohan-Membre	622
72. Nismes	Wandeling naar de openluchtgrotten	632
73. Dourbes	Over de Montagne-aux-Buis naar de Roche à Lomme	642
74. Silenrieux	Naar de voorstuwdam op de Ri Jaune	650

» PROVINCIE HENEGOUWEN

75. Boussu-lez-Walcourt	Het bos langs het stuwmeer op de Eau d'Heure	660
--------------------------------	--	-----

Fotoverantwoording	669
---------------------------	-----

Waterrijke en drassige gebieden worden steeds vaker met behulp van houten knuppelpaden ontsloten voor wandelaars.

WANDELEN IN DE ARDENNEN

Het zuidelijke deel van België – om precies te zijn: de streek ten zuiden van de valleien van de Samber en de Maas – is voor een belangrijk deel een paradijselijk wandeland, rijk aan enorme wouden, diep ingesneden, grillige valleien, desolate hoogvlakten, glooiende weiden en stille, soms oeroude dorpen. Je treft er ook de hoogstgelegen punten van het land aan: Botrange, Weißer Stein, Baraque Michel, Baraque de Fraiture... allemaal iets beneden de 700 m boven de zeespiegel.

Die streek staat bij de toerist bekend als 'de Ardennen'. Maar de eigenlijke, de échte Ardennen zijn daar slechts een – overigens belangrijk – landschap van. De **'toeristische' Ardennen** bestaan in feite uit een mozaïek van vier landschappen. De grenzen daartussen zijn zeker niet scherp afgebakend. Het ene gaat langzaam over in het andere. De landschappen hebben een aantal kenmerken gemeenschappelijk, bijvoorbeeld de geringe bevolkingsdichtheid, de aanwezigheid van veel bos, de overvloed aan bronnen, bronbeekjes en grillige waterloopjes. Om alles niet nodeloos ingewikkeld te maken, houden we ons aan de definitie van François Petit, van het Laboratorium voor Fysische Geografie van de Luikse Universiteit: *'L'Ardenne au sens large évoque une région de plateaux entaillés par des vallées profondes, située au sud du sillon Sambre et Meuse'*. 'De Ardennen als geheel vormen een streek van plateaus, ingesneden door diepe valleien; ze liggen **ten zuiden van de valleien van de Samber en de Maas'**.

De wandelingen, beschreven in deze gids, zijn in de genoemde streek gesitueerd. Maar het is uiteraard wel interessant te weten dat

die streek bestaat uit vier verschillende landschappen. We schetsen ze even, beginnend bij de valleien van de Samber en de Maas en opschuivend naar het zuiden.

De Condroz

De zuidelijke grens van deze streek is erg grillig. Laten we gemakshalve een denkbeeldige lijn trekken van Hastière, via Chevetogne, Sinsin, Somme-Leuze, Hamoir, tot Comblain-au-Pont aan de Ourthe.

Het betreft hier een erg aantrekkelijk **landschap van evenwijdige dalen**, alle in westzuidwest-oostnoordoostelijke richting. De vlakke heuveltoppen bestaan uit psammiet, een hard gesteente dat nauwelijks erodeert. De dalen bevatten geërodeerde kalksteen, bedekt met verweringsklei. Het gaat hier dus om een behoorlijk **vruchtbare streek**; de grootste landbouwbedrijven van België zijn er trouwens gesitueerd. De bevolking – ruim 90 inwoners per km² – woont vooral in kleine dorpen, langgerekt van vorm en gebouwd op naar het zuiden gerichte hellingen. De gemiddelde hoogte van dit landschap bedraagt **200 à 300 m** boven de zeespiegel.

Fagne-Famenne

De **Fagne** omvat delen van Zuid-Henegouwen en zuidwestelijk Namen, tussen de lijn Beaumont-Silenrieux-Philippeville en de vallei van de **Hermeton** in het noorden, en de lijn Momignies-Chimay-Couvin-Mazée in het zuiden. De Famenne is moeilijker te situeren. Ze grenst in het

Even pauzeren en pootjebaden. Maar altijd, met respect voor de natuur!

noorden aan de Condroz en in het zuiden is ze afgebakend door de hoogtelijn van 300 m, die het begin van de eigenlijke Ardennen aankondigt. Marche-en-Famenne bevindt zich in het zwaartepunt van de Famenne.

Geologisch verschillen Fagne en **Famenne** niet van elkaar en daarom worden ze meestal in één adem genoemd. Ze vormen **een depressie**, een terreininzinking, veroorzaakt door het verweren van de klei-leisteenformaties. Alleen aan de zuidelijke rand van het landschap verheft zich een smal kalkplateau – de **Calestienne** – zo'n 50 tot 100 m boven de rest en sluit daarmee aan op de Ardennen.

Twee derde van de Fagne-Famenne is overdekt met **bos**. De kleine woonkernen bevinden zich veelal op open plekken te midden van de bossen. Daar wordt aan akkerbouw gedaan, maar het grootste deel van het cultuurland is grasland. Dit landschap omvat de fraaiste delen van de rivieren de **Lesse** en de **Lomme** (ook

nog Lhomme geschreven), dus ook de beroemde grotten van Han-sur-Lesse, Remouchamps, Rochefort en van de Pont-d'Arcole.

De Ardennen

Ten zuiden van de Fagne-Famenne kom je in de Ardennen terecht. Hier volgen, zo precies mogelijk, de grenzen:

- in het noorden: de vallei van de Vesder (Weser in het Duits, Vesdre in het Frans);
- in het oosten: Duitsland en het Groothertogdom Luxemburg;
- in het zuiden: Belgisch-Lotharingen, dat als noordgrens de lijn Muno-Florenville-Nothomb heeft;
- in het westen: Frankrijk en de Famenne (de lijn die even ten zuiden van Beauraing loopt en zo naar Wellin, Tellin, Wavreille, Rendeux, Erezée, Harzé, Remouchamps en Sprimont).

De Ardennen zijn een **schildvormig gebergte**, ongeveer 7000 km² groot, in hoogte variërend van ongeveer **300 tot 694 m** boven de zeespiegel. Het is boeiend om even de geologische geschiedenis van de Ardennen te schetsen.

In de eerste periode van het bestaan van onze planeet werd er een korst gevormd. Deze korst was, zoals nu nog steeds het geval is, onderhevig aan erosie (wind, water, vorst, zon). Het water voerde de verweerde substanties af en liet ze bezinken in de diepste delen van de oceanen en zeeën. Die oudste sedimenten worden afzettingen uit het precambrium genoemd. Erbovenop werden klei en zand afgezet, afkomstig van de erosie van rotsen uit het cambrium. Klei werd omgevormd tot fylladen (harde leisteen) en zand tot kwartsiet.

De Caledonische gebergtevorming – aan het eind van het Siluur, voor het begin van het Devoon, ongeveer 400 miljoen jaar geleden – hief deze rotsen op. Hierdoor werd een eerste, aarzelende aanzet gegeven tot de vorming van de Ardennen. De erosie brak alles af, tot er alleen nog een schiervlakte overbleef, die door de zee werd verzwoegen. In die zee werden

geërodeerde **puddingsteen, schiefer, fylladen, zandsteen** en **kwartsiet** uit het Devoon afgezet, en vervolgens steenkoollagen. Deze lagen sedimenten werden geplooid en op die manier ontstond het Hercynisch gebergte, dat op zijn beurt werd afgebroken, zodanig dat de lagen uit het cambrium weer tevoorschijn kwamen en wel op die plek, waar het reliëf van de Hercynische plooiing het belangrijkste was, namelijk in de toekomstige Hoge Venen.

In het secundaire tijdvak werden de Ardennen nogmaals overstroomd en, in de diepte van de zee, overdekt met nieuwe lagen sedimenten. Ze werden opgeheven in het krijt. Toen de sedimenten door de neerslag weggespoeld waren, bleven silex, zand en grind over, evenals het grootste deel van de huidige klei.

De Ardennen doken nogmaals onder, werden voor de zoveelste maal overdekt met sedimenten en verschenen ongeveer een miljoen jaar geleden weer aan de oppervlakte. En de erosie deed nog een keer de nieuwe afzettingen verdwijnen. Enkele tienduizenden jaren geleden, in het periglaciaal, bedolf de noordenwind het land met belangrijke hoeveelheden löss,

AFSLUITINGEN RESPECTEREN!

Hoewel de in deze gids beschreven wandelparcours geregeld worden gecontroleerd, kan het, tussen twee controles in, toch gebeuren dat om de een of andere reden een wandelweg wordt afgesloten. In zo'n geval heb je uiteraard pech en zit er echt niet anders op dan het tochtje af te breken. De wandeling tóch voortzetten door over de afsluiting te klauteren of je eronderdoor te wurmen, heeft geen zin en kan aanleiding geven tot vervolging. Vanzelfsprekend kan auteur noch uitgever verantwoordelijk worden gesteld voor de gevolgen.

Een aantal bossen of delen ervan is omheind, ten einde het wild erbinnen te houden. In veel gevallen is het bos wél bewandelbaar en kun je het ingaan via een poortje, dat in de afsluiting is ingebouwd. Er wordt dan wel van je verwacht dat je het poortje zorgvuldig achter je sluit.

Wandelen in de Ardennen is – zeker voor kinderen – de natuur beter leren kennen.

dat bleef liggen op de heuvelkammen om er de zogenaamde sètchamps te vormen. Maar de Ardense bodem is **weinig vruchtbaar** en **weinig waterdoorlatend**. Dit laatste is er de oorzaak van dat in de Ardennen talrijke **moerasachtige** plaatsen voorkomen, onder andere in de **Hoge Venen**.

Zowat een derde van het landschap is overdekt met **bossen**: het **Hertogenwoud**, de uitgestrekte bossen rond Saint-Hubert, Nismes, Chimay, Anlier, Chiny, Herbeumont en Bouillon zijn de voornaamste boomgordels. Op een groot aantal plaatsen werden naaldbomen aangeplant, vooral in het Hertogenwoud en op delen van het oorspronkelijke hoogveengebied. Dit laatste – of wat ervan overbleef – is een unieke streek, met planten die normaal alleen in het hoge Noorden of in echte bergstreken voorkomen. In de Oostkantons – het Duitstalige deel van België, tegen de grens met Duitsland aan – treft men, behalve bos, ook veel hooggelegen weiland aan.

De groene pracht wordt geheel dooraderd met **ontelbare bronbeken en riviertjes**, waar de Ardennen voor een belangrijk deel hun schilderachtigheid aan te danken hebben.

Belgisch-Lotharingen

Ten slotte is er nog Belgisch-Lotharingen, ten zuiden van de Ardennen, dus in het uiterste zuiden van de provincie Luxemburg. Het is circa duizend km² groot en er wonen 82 mensen per km². Het bestaat uit twee subregio's: het **Land van Aarlen** en het **Land van Gaum**.

Het landschap is een cuesta-landschap. Een **cuesta** is een asymmetrische, langgerekte heuvel, met aan de ene zijde (in dit geval de noordkant), een steile, door erosie uitgeholde helling, en aan de andere zijde (de zuidkant) een licht hellend plateau. Kortom, het is daar een heuvelland, **200 tot 400 m** boven de zeespiegel en duidelijk afhellend naar het zuiden.

Het is heel bosrijk, vooral in de driehoek Florenville-Aarlen-Virton. Verder is ruim een vierde deel van de globale oppervlakte overdekt met grasland, en de noordelijke strook, samenvallend met de **vallei van de Semois**, bestaat ook deels uit akkerland.

Sint-Hubertus en de jacht

Volgens de legende ging Hubertus (of Hubrecht), de zoon van de hertog van Aquitanië, op Goede Vrijdag (de sterfdag van Christus) met zijn kruisboog op jacht. Hij bespeurde een groot hert maar vlak voor hij aanlegde om het hert neer te schieten, draaide het zich om en toonde Hubertus zijn gewei met daartussen een schitterend stralend kruis. Hubertus hoorde een stem die hem gebod om naar Lambertus van

Maastricht te gaan en diens raad op te volgen. Hubertus **bekeerde zich** tot het christendom en trok zich als **kluizenaar** terug in het woud. Rond 705 volgt hij Sint-Lambertus op als **bisschop van Tongeren-Maastricht**. Hij overlijdt in het jaar 727. Sint-Hubertus is de patroonheilige van de jacht en wordt aanroepen om te genezen van allerlei pijn.

Jaarlijks, op **3 november** (verjaardag van de heiligverklaring van Hubertus), zijn er in Saint-Hubert (wandeling nr. 43) tal van activiteiten om de heilige te herdenken. Er is een plechtige hoogmis met de hoornblazers van de 'Royal-Fôret Saint-Hubert', de zegening van de dieren en het brood (Hubertusbrood, hij genas ooit een man van hondsdolheid). In de basiliek kunnen de relieken bekeken worden.

De diverse activiteiten rondom de basiliek met folkloristische groepen, artisanale markt, jachthoornkorpsen, ruiters, jagers, de 'Compagnons de St.-Hubert' en vaandel-dragers zijn de moeite waard om mee te maken.

Vooral in het najaar (**van 1 oktober tot 31 december**) wordt er gejaagd. Hou er rekening mee dat bossen kunnen afgesloten zijn door de jacht. Door je goed te informeren, kun je vermijden dat je voor een afgesloten bos komt te staan en een grote omweg moet maken. Je neemt best vooraf contact op met de plaatselijke boswachter en dat kan zowel telefonisch als per mail. (environnement.wallonie.be, in de linkerkolom 'Nature et forêts' - 'Qui contacter' - 'Chasse et pêche', daar vind je de lijst met namen, telefoonnummers en emailadressen). Soms zijn de lokale toeristische informatiekantoren ook op de hoogte van de data en plaatsen waar er gejaagd wordt, je kunt ook op de website van de gemeente terecht. Betreed je als wandelaar het bos tijdens een drijfjacht dan ben je wettelijk in overtreding. Neem dus geen enkel risico en

keer – hoe jammer ook – beslist terug naar het beginpunt en maak je wandeling een andere keer.

Er zijn twee manieren van jagen, elk met een eigen affiche aangegeven. Bij een **loer- of bersjacht** (Approche – Affût – **gele affiche**), die het hele jaar plaats kan vinden, gaat een solitaire jager of een klein groepje voor enkele uren jagen (van 1 uur voor tot 3 uur na zonsopgang of van 3 uur voor tot 1 uur na zonsondergang). Ze stellen zich verdekt op, op een houten toren en wachten af (loerjacht) of besluipen hun prooi (bersjacht). Het bos is meestal wel toegankelijk, tenzij er rode verbodsborden hangen, maar het is af te raden om er op de hierboven vermelde tijdstippen door te wandelen. Buiten deze uren kan er vrij gewandeld worden.

Bij een **drijfjacht** (Chasses battues – **rode affiche**), die enkel toegestaan is in de officiële jachtperiode (van 1 oktober tot en met 31 december), wordt op groot wild gejaagd: herten en everzwijnen. Het bos is dan voor een hele dag afgesloten. Een lange lijn jagers staat verspreid en gecamoufleerd opgesteld en het wild wordt met veel kabaal en met de hulp van honden naar hen toe gedreven.

INFORMATIE

Wie meer informatie wenst over Hoog-Beigië en specifiek over de Ardennen, kan terecht bij de volgende toeristische diensten:

België (nationaal)

- **Office de Promotion du Tourisme Wallonie-Bruxelles**
Sint-Bernardusstraat 30 – 1060 Brussel
tel. 02 509 24 34
toerisme@opt.be
www.belgie-toerisme.be

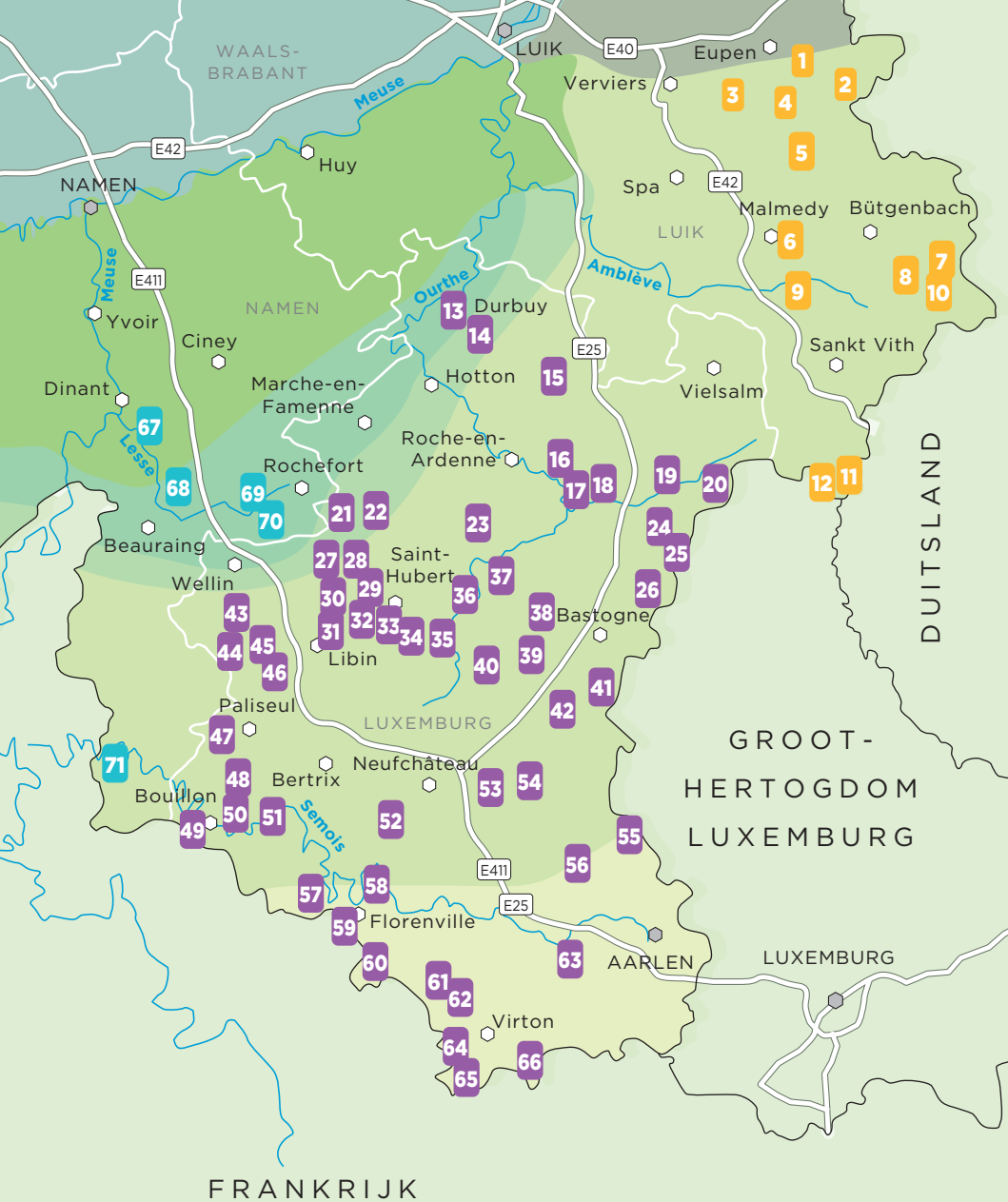
NR.		KM
Luik		
1	Ternell (Eupen)	11 km
2	Nahtsief (Eupen)	15 km
3	Membach	7,5 km
4	Heisterberg	9 km
5	Baraque Michel	8 km
6	Malmedy	9 km
7	Mürringen	7 km
8	Hepscheid	8,5 km
9	Ligneuville	8,5 km
10	Buchholz	10 km
11	Auel	8 km
12	Reuland	6,5 km

Luxemburg		
13	Durbuy	9 km
14	Wéris	9,5 km
15	Odeigne	6 km
16	Bérismenil	7 km
17	Ollomont	9 km
18	Achouffe	7,5 km
19	Brisy	8,5 km
20	Limerlé	6,5 km
21	Forrières	7,5 km
22	Nassogne	8 km
23	Journal	8 km
24	Tavigny	6 km
25	Buret	8 km
26	Longvilly	7 km
27	Bure	7 km
28	Awenne	8 km
29	Lorcy	7 km
30	Mirwart	6,5 km
31	Smuid	7,5 km
32	Poix-Saint-Hubert	7,5 km
33	Saint-Hubert	10 km
34	Vesqueville	9 km
35	Moircy	6,5 km
36	Lavacherie	8 km
37	Roumont	8 km
38	Flamiérge	8 km
39	Houmont	9 km
40	Remagne	7,5 km
41	Villers-la-Bonne-Eau	8 km
42	Hollange	5 km
43	Séchery	7,5 km
44	Porcheresse	9,5 km
45	Lesse	8 km

NR.		KM
Luxemburg		
46	Maissin	7,5 km
47	Carlsbourg	7 km
48	Bellevaux	6,5 km
49	Bouillon	6,5 km
50	Noirefontaine	7 km
51	Dohan	10,5 km
52	Straimont	8 km
53	Ebly	6 km
54	Witry	6 km
55	Nothomb	6 km
56	Nobressart	8,5 km
57	Sainte-Cécile	10 km
58	Chiny	7 km
59	Florenville	10 km
60	Orval	7 km
61	Gérouville	9 km
62	Meix-devant-Virton	7 km
63	Chantemelle	8 km
64	Montquintin	7,5 km
65	Lamorteau	7 km
66	Grandcourt	7 km

Namen		
67	Furfooz	7 km
68	Hérock	13,5 km
69	Éprave	8,5 km
70	Han-sur-Lesse	13,5 km
71	Bohan	9 km
72	Nismes	5 km
73	Dourbes	5 km
74	Silenrieux	7,5 km

Henegouwen		
75	Boussu-lez-Walcourt	8 km

2

10 jaar

120 m

11 km

Ternell (Eupen)

Door het Hertogenwoud naar de Spohrbachvallei

HET NATUURCENTRUM HAUS TERNELL
HET OCHSENN
DE SPOHRBACHVALLEI

Het 12.000 ha grote Hertogenwoud, een van de grootste en tevens fraaiste bossen van de Ardennen, ligt helemaal in het oosten van de provincie Luik, tussen Eupen en de Duitse grens. Door die groene pracht snijden slechts een paar grote wegen, bijvoorbeeld de N67, die Eupen met de Duitse grens – Mützenich en verderop Monschau – verbindt. Ongeveer halverwege staat het Natuurcentrum Haus Ternell. De wandeling leidt door het prachtige bosgebied, even ten zuiden ervan.

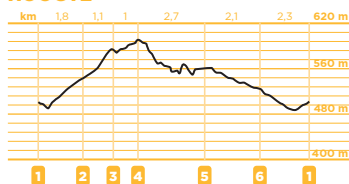
SITUERING

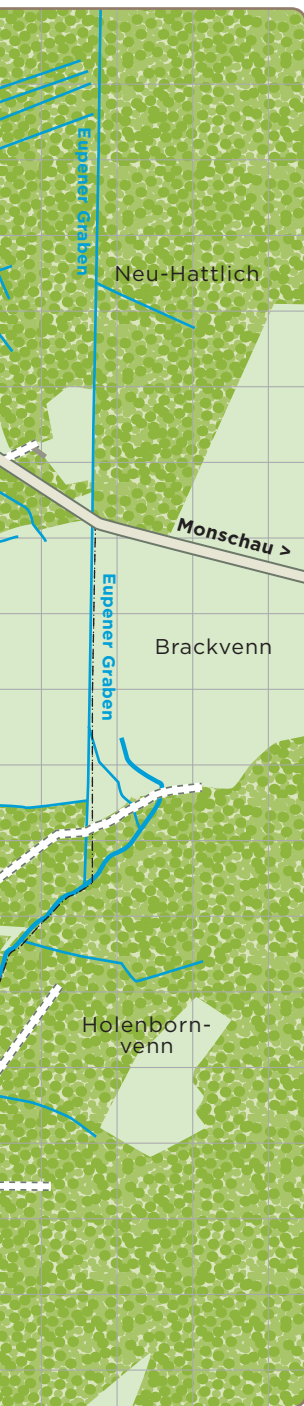

LEGENDA

- 1 Boswachtershuis Ternell
- 2 Ochsenvenn (achter berkenbosje)
- 3 Boswachtershuis Hattlich
- 4 Bosweide
- 5 Fietsknooppunt 84
- 6 Afslag naar Hildal

HOOGTE

PRAKTISCHE INFO

AFSTAND 11 km

AANBEVOLEN VERTREKPUNT

In Eupen volg je de N67 richting Monschau. Op ongeveer 9 km vanaf het centrum, bij kilometerpaal 17, tref je aan je rechterkant het eenzaam gelegen Natuurcentrum Ternell aan.

PARKEREN

Net voorbij het Natuurcentrum – althans wanneer je uit de richting Eupen komt – bevindt zich een grote parking.

AARD VAN DE WEG

Je volgt uitsluitend verharde (asfalt)wegen.

TOEGANKELIJKHEID

Dit is een van de weinige gelegenheden om mensen in een rolstoel of met een kinderwagen een prachtige, vrij lange natuurwandeling te laten maken. Het reliëfverschil heb je echter tegen. Van Ternell tot aan het hoogste punt is er 100 m niveauverschil. Dat betekent 4 km lang onafgebroken omhoog. Afdalen gaat heel geleidelijk, maar uiteraard moet er geregeld afgeremd worden.

BEWEGWIJZERING

De eerste helft van het parcours is aangegeven met blauwe kruisjes en enkele houten wegwijzers, maar vanaf een kruispunt voorbij de bosweide **4** volg je in hoofdzaak de opstaande gele rechthoekjes, met erbij een hoofdletter G (het zogenaamde Geologisch pad, dat bij Ternell vertrekt). In het tweede deel van de wandeling zijn er nog meer wegwijzers (pijlen) en spelen ook de gele en blauwe kruisjes een bescheiden rol.

TOPOGRAFISCHE KAART

NGI 43/7-8

MEER INFORMATIE

> **Natuurcentrum Ternell/CRIE d'Eupen**

Ternell 2-3 – 4700 Eupen

tel. 087 55 23 13 – fax 087 55 81 60

info@ternell.be – www.ternell.be

Geopend (museum en receptie): werkdagen 9.00-12.00 en 13.00-17.00 u; weekends en feestdagen 10.00-17.00 u.

ETEN EN DRINKEN

Tussen de parking en de ontvangstruimte ontdek je het café-restaurant Haus Ternell (tel. 087 30 00 48, open vanaf 10.00 u, gesloten op maandag) met zijn fraaie terras onder de kastanjes.

IN DE OMGEVING

> **EUPEN**

Fraaie kerken en kapellen, zetel van de Duitstalige Gemeenschap, Stadsmuseum (Eupense wooncultuur), Chocolaterie Jacques (kan worden bezocht), stuwdam op de Vesder, Rosenmontag (maandag voor Asdag).

> **RAEREN**

Töpfereimuseum (in Burg Raeren; unieke collectie pottenbakkerswerk)

Binnenkijken in het museumgedeelte van Chocolaterie Jacques

DE WANDELING

1 > **2** 1,8 KM

Van het boswachtershuis Ternell naar het Ochsenvenn

 Op de N67, de verkeersweg die Eupen met de Duitse grens (Mützenich) verbindt, houd je de ingang van het **boswachtershuis Ternell 1** (Maison forestière – Forsthaus) aan je linkerkant. Je daalt de kasseien af langs de cafetaria, het museum en de skihut. Ongeveer 25 m verderop sla je de eerstvolgende linkerweg in. Je passeert al gauw een infobord met een plattegrond van de wandelmogelijkheden van het gebied plus een vijftal wandeltekens. De licht dalende asfaltweg loopt langs het hertenkamp. Ongeveer 400 m diep in het bos passeer je een linkerweg en steek je, bij een blokhut van de boswachters, de Ternellbach – een zijbeekje van de Hill – over. Net voor de beek zie je links een gedenksteen voor Roger Decheneux, die er boswachter was van 1985 tot 2009. Wat verder ligt een Y-splitsing: kies daar de linkerweg (in feite blijf je rechtdoor lopen); aan het eind van de wandeling zul je via de rechterweg komen aanstappen. De asfaltweg die je volgt, is aanvankelijk niet bewegwijzerd, maar verderop duiken dan wel de blauwe kruisjes op. Meteen ben je aan de lange klim begonnen. De weg stijgt matig onder de kronen van ontelbare fijnsparren en langs, hier en daar, een bestandje loofhout, met onder meer berk en zwarte els. Wat hoogteverschillen betreft: Ternell ligt ongeveer 500 m boven de zeespiegel, het hoogste punt van het wandelparcours gaat vlot over de hoogtelijn 600 m heen. Ruim een kilometer voorbij de grote

Y-splitsing, bij een dwarsweg en bosperceelpaaltje 65, ligt rechts een open, veenachtige plek (zo zijn er nog wel meer), namelijk **het Ochsenvenn 2** (Ossenveen). Jonge berkenbomen benemen je echter grotendeels het zicht.

2 > **3** 1,1 KM

Van het Ochsenvenn naar het boswachtershuis Hattlich

 Ook in het nu volgende stuk van het parcours trek je je niets aan van zijwegen. De te volgen weg stijgt nog steeds, weliswaar niet echt stevig, maar toch voelbaar. Geregeld ontdek je links en rechts witgeaderde rotsklompen: kwartsiet.

Ongeveer 15.000 jaar geleden was het hier nog zo koud dat de bodem voortdurend bevroren bleef; dat verschijnsel heet permafrost. Alleen in de zomer ontdooide het bovenste laagje ervan. Het smeltwater kon onmogelijk wegzakken in de keihard bevroren bodem en vormde met de klei, afkomstig van verweerde leisteen, een brij die van de hellingen schoof en grote hoeveelheden puin meevoerde, onder andere de soms enorme blokken kwartsiet, een half miljard jaar oud gesteente uit de sokkel van de Ardennen.

Je vindt bij een rechterzijweg een rustbank, voor een fraai loofhoutbestandje. Bij een dwarsweg met bosperceelpaaltje 56 moet je, rechtdoor, de pijl Hattlich volgen, evenals de blauwe kruisjes natuurlijk. Na nog een paar dwarswegen en een beukenbos (links) bereik je **Hattlich 3**.

LEREN OVER HET MILIEU EN DE BESCHERMING VAN DE NATUUR

Natuurcentrum Haus Ternell is een vormingscentrum van de Duitstalige Gemeenschap, met als thema's natuurbescherming en sensibiliseringsacties in verband met natuurbescherming. Sinds 1999 is het erkend als 'Regionaal Centrum voor Milieuopleiding' (Centre Régional d'Initiation à l'Environnement, CRIE). Het werkt nauw samen met hogescholen en universiteiten uit binnen- en buitenland, en met erkende natuurbeschermingsorganisaties. Tot de interessante infrastructuur behoren onder meer: een informatiestand, een ontvangstruimte met groene boetiek, een multifunctionele tentoonstellingsruimte, klaslokalen, een laboratorium, een zoologisch museum van het bos, een geologisch en een bos- en waterleerpad, een weerstation, een arboretum met vochtige biotoop, een hertenkamp, een langlaufcentrum en een café-restaurant.

een aantrekkelijke open plek in het bos, met een fraai boswachershuis en een infobord bij een wandelboom.

24

3 > 4 1 KM

Van Hattlich naar een uitgestrekte bosweide

 Volg, rechtdoor, de pijl Raalkopf, dus de wandelweg die nu is aangegeven met (nog steeds) blauwe kruisjes. Links kom je al dadelijk voorbij een bron en rechts blinkt een kleine vijver.

Na wat dalen gaat het alweer bergop en bereik je uiteindelijk een mooie open plaats met een bank, een kruisbeeld naast een forse beuk en vervolgens **een uitgestrekte bosweide 4**.

4 > 5 2,7 KM

Van een uitgestrekte bosweide naar knooppunt 84 van het fietsrouten netwerk VéloTour Hoge Venen – Eifel

 En nu kun je eindelijk afdalen, aanvankelijk matig, langs een picknicktafel

en een wandelboom, waarvan je de pijlen Herzogenhügel en Hilltal volgt. Intussen zijn, vanuit een linkerzijweg, een opstaand rood rechthoekje en een opstaand blauw ruitje opgedoken en die voegen zich bij de blauwe kruisjes. Vanaf hier volg je ook de gele rechthoekjes (met G). De dalende weg buigt eerst naar links en daarna naar rechts af, langs eiken. Links in de diepte kabbelt de Spohrbach door een prachtig vallei'tje.

De Spohrbach, het zeer fotogenieke zijriviertje van de Hill, vormde vroeger (1356-1795) over zijn hele lengte de grens tussen de hertogdommen Gulik (Jülich) en Limburg, die beide deel uitmaakten van het Heilige Roomse Rijk.

Langs de weg groeien veel adelaarsvarens en bremstruiken. Het overzicht over het vallei'tje is subliem.

Bij een Y-splitsing staan twee wandelbomen en een rustbank. Je steekt het riviértje niet over en dus volg je de pijl Ternell en het gele rechthoekje met G; de overige routetekens gaan het bruggetje wel over. In de onmiddellijke omgeving van het bruggetje bevindt zich, circa 15 m van

de rechteroever van het waterloopje, de beroemde *pouhon* van de Spohrbach, een bron waaruit roestbruin water opwelt met een geprononceerde zwavelsmaak. Maar de bron is goed gecamoufleerd. De te volgen weg gaat alweer licht stijgen, langs rechts de beboste heuvel Raalkopf en links nog steeds de Spohrbachvallei, maar die zakt dus almaar dieper weg. Verderop, waar de weg uiteindelijk naar rechts is afgebogen, krijg je links, in de diepte, een glimp van de veenrivier de Hill te zien.

De Hill ontstaat in de omgeving van de Baraque Michel en vloeit in Eupen samen met de Vesder. Haar loop volgen, vanaf de Baraque Michel, behoort tot het mooiste, maar ook moeilijkste, wat je in de Hoge Venen kunt beleven.

Waar een weggetje van linksachter zich bij je weg voegt, bereik je **knooppunt 84 van het fietsroutenetwerk VéloTour Hoge Venen – Eifel** 5.

5 > 6 2,1 KM

Van knooppunt 84 van het fietsroutenetwerk VéloTour Hoge Venen – Eifel naar de afslag naar het dal van de Hill

Je moet rechtdoor blijven gaan, richting Ternell, en nu over een nagenoeg vlakke of matig dalende weg. Om je heen groeit hier veel meer loofhout (eik, beuk, berk) dan in het eerste stuk van de wandeling. Je steekt ook een aantal beekjes over, die van rechts naar links onder de weg doorlopen, op weg naar hun vereniging met de Hill. De meest forse beek moet dan de Raalbach zijn. Verderop, iets voorbij een brede rechterzijweg, staat nog een picknicktafel langs je weg (rechts); je kunt erheen via een vlonder over de sloot. Je loopt afwisselend tussen fijnsparren, beuken en eiken, in alle

mogelijke maten en gewichten. Je passeert een linkerzijweg, **de afslag die naar het dal van de Hill leidt** 6.

6 > 1 2,3 KM

Van het dal van de Hill naar het boswachtershuis Ternell

Blijf rechtdoor lopen, richting Ternell, en doe dat ook bij de eerstvolgende dwarsweg. Ongeveer 2 km voorbij de afslag naar de Hill buigt de weg duidelijk rechts af en komt uit op een dwarsweg bij een bank (links) en bosperceelpaaltje 71. Sla rechts af (blauw kruisje en geel kruisje) en 200 m verder sta je alweer bij de grote Y-splitsing uit het begin van de wandeling. Tot slot volg je dus een stukje van de heenweg. Het **boswachtershuis Ternell** 1 is dus helemaal niet ver meer weg.

Een ven bij Hattlich

TEKSTEN	Julien van Remoortere, Danny Van den Bussche, Koen Van den Bussche, Liesbeth Van den Bussche
FOTOGRAFIE	Julien van Remoortere, Hilde van Remoortere
COVERBEELDEN	Front boven: Defotoberg/Shutterstock.com Front onder rechts: CroMary/Shutterstock.com Front onder midden: Johan De Meester Front onder links: T.W. van Urk/Shutterstock.com Back rechts: Hilde van Remoortere Back midden: Johan De Meester Back links: Corepics VOF/Shutterstock.com
CARTOGRAFIE	Tatjana Matysik
ONTWERP	Keppie & Keppie, Varsenare
ZETWERK	Keppie & Keppie, Varsenare

©Uitgeverij Lannoo nv, Tielt 2017
D/2017/45/598 – NUR 502 – ISBN 978-94-014-40356

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Aan de samenstelling van deze gids werd de grootste zorg besteed.

Alle gegevens zijn zorgvuldig ter plekke gecontroleerd. Maar ze liggen niet voor eeuwig vast. Een pad kan om de een of andere reden worden afgesloten. De bewegwijzering kan wijzigen of – in het ergste geval – deels of helemaal verdwijnen.

Een boom met een voor het parcours erg nuttig routeteken kan omwaaien of omgezaagd worden. Vandalen kunnen wegwijzers en routebordjes vernielen...

Daar kunnen de auteurs noch de uitgever van deze gids iets aan doen.

De redactie is je dankbaar, wanneer je vastgestelde wijzigingen aan de beschreven wandelingen meedeelt. Ons adres: redactie.toerisme@lannoo.be

www.lannoo.com

Registreer je op onze website en we sturen je regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.